Andrejdīnys koncepts pīrūbežis kulturtelpā/ The concept of Andrew's day in cross-border cultural space

Ilga Šuplinska
Rēzeknis Augstškola

22 November 2014

Overview

1. Personvārda etimoloģija un popularitāte
2. Andrejdienas tradīcijas
3. Andrejdiena Rēzeknes Augstskolā

1. Personvārda etimoloģija

- Grieķu *andreios 'vīrišķīgs, drosmīgs'*
- Pirmo reizi Latvijā personvārds minēts, 1204, Livonijas hronika.
- Latgalē pirmo reizi minēti – Andžejs (Ludzā, 1599), *Andža, Andžs* (Viļakā 1738), *Andrīvs* (Višķos 1762).
- K. Siliņa vārdnīcā doti 47 vārda varianti: Andrācijs, Andraps, Andrass, Andrē, Andreks, Andrēns, Andrešs, Andrevs, Andrivs, Andrievs, Andrins, Andrs, Andžs, Andis, Andžejs u.c.

Personvārda popularitāte Latvijā

Vārds	2010 (skaits)	2014 (skaits)
Andrejs	22 652	22 082
Andris	21 374	20 627
Andrivs/ Andrievs	10	8
Andžejs	-	332
Andis	-	3905

Pesronvārdu datu bāze
http://www.pmlp.gov.lv/lv/sakums/statistika/personvardu-datu-baze/#1

Personvārda popularitāte Lietuvā

- http://vardai.vlkk.lt/vardas/Andrius

- Vārda popularitāte mūsdienās samazinās, tā lielākā popularitāte ir bijusi 20.gs. 80. gados

Latvijas un Lietuvas populārākie vīriešu vārdi (2011)

- **Latvijā**

Roberts (241)
Markuss (235)
Gustavs (217)
Maksims (185)
Artjoms (178)
Daniels (177)
Aleksandrs (167)
Emīls (160)
Ralfs (156)
Artūrs (150)

- **Lietuvā**

Lukas
Matas
Jokūbas
Nojus
Dovydas
Dominykas
Emilis
Gustas
Kajus
Danielius

Krievijas populārākie personvārdi

http://imja.name/imena/populyarnye-rossija.shtml

Александр
Максим
Иван
Артем
Дмитрий
Никита
Михаил
Даниил
Егор
Андрей

- Laikaposmos: 1858/61–1865/67, 1962–1966, 1972–1976, 1982–1986, 1992–1996, -

bija viens no populārākajiem vīriešu vārdiem.

- Visbiežāk personvārds ir lietots 1962–1966 g.

Ukrainas populārākie personvārdi

2010	2009	2009	2008
Александр	Максим	Назар	Назар
Максим	Віктор	Данило	Данило
Артем	Олександр	Максим	Максим
Даниил	Кирило	Владислав	Владислав
Никита	Денис	Микита	Микита
Владислав	Данило	Артем	Артем
Денис	**Андрій**	Кирило	Кирило
Андрей	Артем	Єгор	Єгор
Дмитрий	Дмитро	Ілля	Ілля
Кирилл	Владислав	**Андрій**	**Андрій**

Vārda popularitātes tendences Norvēģijā

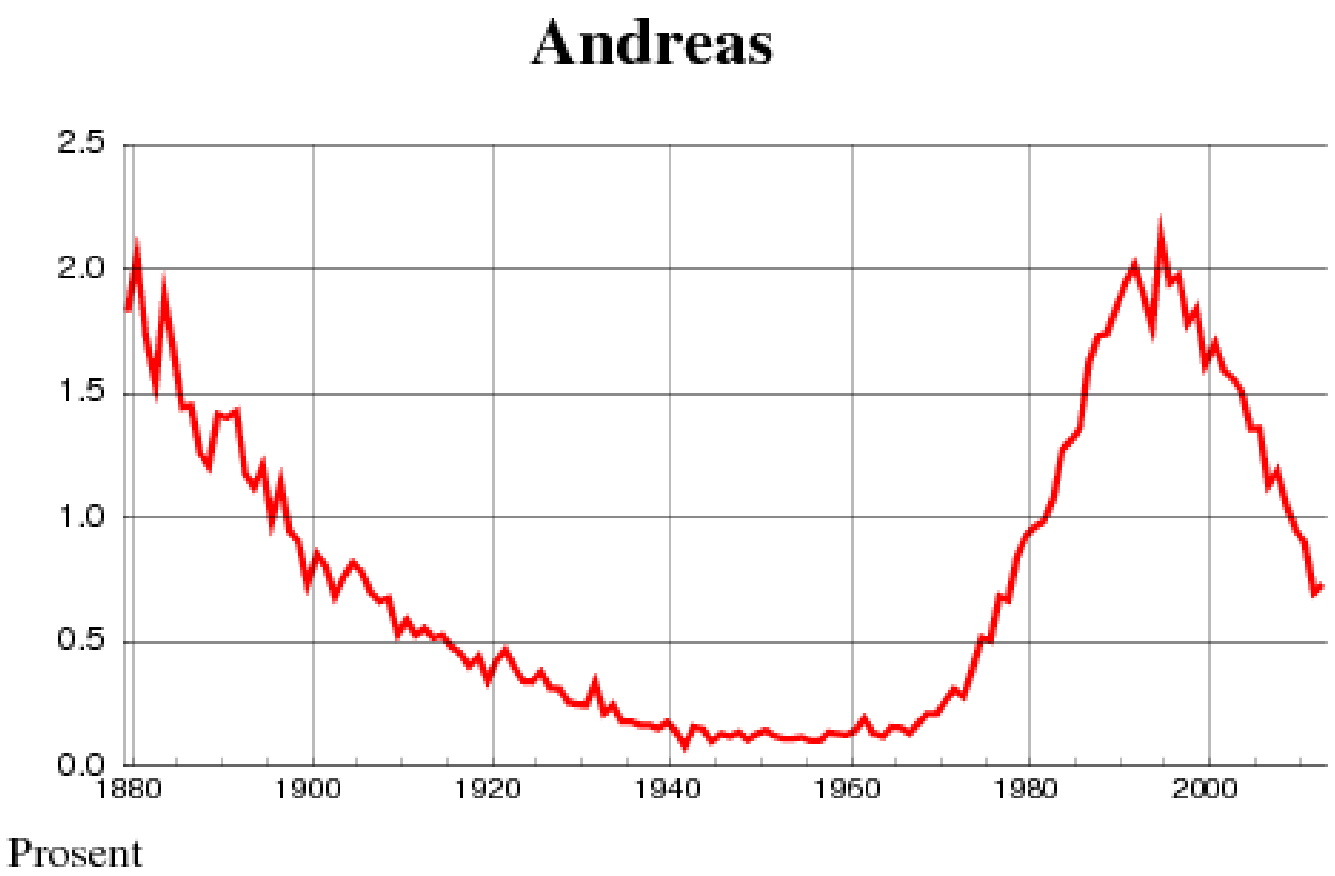

Daži secinājumi

- Var vērot globalizācijas tendences vīriešu vārdu izvēlē, dominē internacionālas cilmes vārdi
- Andreja vārds ir bijis populārs 20.gs. 80. gados, šobrīd tā izvēle samazinās
- Kā populārākais vārds tas joprojām ir slāvu kultūrās (Krievija, Ukraina)

Andrejdienas tradīcijas

30. novembrī, pēc pareizticīgo un vecticībnieku kalendāra **13. decembrī**, vieni no jaunākajiem gadskārtu ieražu svētkiem, kas lielāku popularitāti iegūst ar kristietības tradīcijas nostiprināšanos, sintezējoties tautas un reliģiskajiem rituāla elementiem.

Citi nosaukumi:Андреева ночь, Гадальный день, «Андрэй-Варажбіт», Андрейки, Девичий праздник, День Мольбы об истинных женихах (baltkrievu), Andrzejki (poļu),

Тихая вода, Шумная вода, «Калита-Андрій» (ukraiņu),

Андрей Первозванный (kristīgajā tradīcijā).

Andrejdiena

- Iezīmē veļu laika beigas un Adventes laika sākumu
- Pēc folkloras avotiem ir viena no gada laimīgākajām dienām, kurā jauni cilvēki, tāpat kā Kūču vakarā, jaunā gada dienā varēja izzīlēt savu nākotni, precības. Precību zīlēšanas laiks ilga līdz Zvaigznes dienai (6. I).
  - Polijā ar striktu ierobežojumu tikai jaunas meitas, jaunie puiši par savu precību likteni varēja zīlēt Katrīnas dienā, 25. XI
  - Ukrainā (Poļesje) tas ir jaunu puišu iniciācijas vakars

Andrejdiena

- Sv. Andrejs ir pirmais no 12 Kristus mācekļiem, Jāņa Kristītāja sekotājs. Pēc reliģiskajiem avotiem 67. g. 30. XI pieņēmis mocekļa nāvi slīpajā (X veida), t. s. Andreja, krustā.
- Skotijas, Krievijas, Grieķijas, Rumānijas patrons.
- Savukārt senie latvieši pazīst šo krustu kā šķērsīti, saules krustu, slīpo krustu, ozola zīmi, kas *simbolizē Dieva laistās pasaules darbību, rotāciju, dinamiku, vienlaikus saglabājot pasaules četrējādības simboliku. Viss dievišķais šeit izpaužas kā dzīvība iespējā būt, plaukt, zelt un attīstīties (..). Saule uzlec un, dienā dzīvodama, t. i., pārvietodamās, pie debesīm atrodas slīpā (šķērsu) krusta stāvoklī, bet vakarā iet un mirst (aiziet viņā saulē) taisnā krusta stāvoklī. (Celms, 2011, 153., 156.)*

Kopīgais pravietiska sapņa izsaukšanā

- pravietiska sapņa izsaukšana (zem gultas – bļoda ar ūdeni, zem spilvena – spogulis, nazis, kaut kas ēdams, nedaudz putras (latviešiem – ābols), gavējot un lūdzoties visu dienu,
- skaitāmpants (arī lūgšana «Tēvs mūsu»):

Svātais Andrej, pasaklaus,

Kū es šūnakt vielejūs:

Redzēt sovu meiluokū

Poša Dīva vālātū.

- “I да танца i да Ружанца” (dejai un Rožukronim)

Kopīgais – sēšanas rituāls

- Latviešiem, latgaliešiem: graudi (biežāk – miežu):

«Sēju, rudzus, sēju miežus, kas mani mīlē, lai nāk pļaut!»

Parasti ar kreiso roku pāri labajam plecam (laukā, bet arī gultā)

- Baltkrieviem: kaņepes:

«Святы Андрэю, я каноплі сею, дай мне знаць, з кім буду рваць»

- Slāviem arī lini:

«Святый Андрею, я на тебя лён сею, дай же мне знать, за кем я буду тот лён рвать»

- Sēj podiņā, vēro pavasarī, cik labi sadīdzis.

Kopīgais – laika vērošana un ticējumi

- **Latvijā:** Ja Katrīnas dienā (25.11) salst, tad Andreja dienā līst lietus; bet, ja Katrīnas dienā līst, tad Andrejos – salna.
- **Slāvu tradīcijā:** gāja klausīties «ūdeni»: izcirta āliņģi, ja ūdens šalca, tad būs auksts laiks, vētras, puteņi, barga ziema, ja ūdens bija kluss, tad arī ziema bija mērena un bez puteņiem.
- Коли в Андреев день снег пойдёт и уляжется, то ещё 110 дней пролежит. Коли в Андреев день холодно и ясно — добрая примета, а коли тепло — плохая.

Atšķirīgais parādās zīlēšanas veidos

Izplatītākie zīlēšanas veidi **Latgalē**: vaska (retāk vara, mūsdienās – kafijas, tējas biezumu) liešana ūdenī vai papīra dedzināšana un nākotnes zīmes ieraudzīšana no izveidojušās figūras sveces ēnā; siļķes ēšana uz nakti: kurš sapnī pasniegs ūdeni, tas izredzētais; vai – kurš sapnī atnāks pēc cimdiem, pacels nomestās drēbes, sapīs matus u. c. darbības veiks, tas būs precinieks.

Atšķirīgais parādās zīlēšanas veidos

- **<u>Baltkrievijā (arī Krievijā, Ukrainā):</u>**

- neprecētas meitas cepa plāceni kā saules un laimīgas laulības dzīves simbolu (*калита*). Jaucot mīklu, bija jādomā par savu izredzēto. Tur lika klāt medu un kaltētas ogas, beigās sataisīja arī caurumiņu, aiz kā izcepto plāceni pakārt. Vakarā – meitas cienāja puišus ar dažādiem ēdieniem, dziedāja mīlestības dziesmas, puišiem bija jāmēģina nokost gabaliņu no plāceņa.
- Pēc plāceņa nobaudīšanas bija pārbaudījums puišiem – ņēma nelielu podiņu, tā dibenā lika gredzenu, podu piepildīja ar medu. Puisim gredzens bija jādabū ar zobiem, neizsmērējot degunu. Ja tas izdevās, tad viņam solīja labu laulības dzīvi un drīzas kāzas.
- Jaunas meitas turēja pie sevis augu veronika, tā skaitoties Andreja zāle, kas ļauj nosargāt izredzēto.

Veronika (Veronica officinalis)

Svinamo dienu popularitāte (*1959 resp., 2010, Latgale*)

Vieta	Svinamā diena	Respondenti min (%)
18	Juoņa dīna	80,1
28	Jezupa dīna	78,0
34	Pīterdīna	76,3
44	Advents	74,3
51	Leldīne	73,1
52	Annys dīna	72,8
60	Jura dīna	71,8
67	Marijis dīnys	71,6
76	Aizgavieņs	70,1
79	Sveču dīna	69,6
80	Dvieseļu dīna	69,4
114	Zvaigznis/ Treju Kieneņu dīna	64,5
131	Agatys dīna	61,5
156	Kūču vokors	57,6
167	Andrejdīna	56,2

Andrejdiena Rēzeknes Augstskolā

- 1998. g. dzimst Andrejdienu tradīcija **RA**.
- Katru gadu tiek izdzīvotas folkloras tradīcijas un organizēts literārais kabarē, kas ir jauno dzejnieku, mūziķu konkurss ar Andrejdienas gada balvu – **Āksta** cepuri (kopš 2003. gada).
- Andrejdienas balvu ir saņēmuši: E. Derviniks, S. Kuzmins, D. Skrauča, V. Lukaševičs, I. Ratinīka, Raibais Suņs, Ā. Kļaviņš, A. Uškāns, Karonhisake, M. Krasnobaja, J.Viļums, L.Seiksta.
- Katra pārsteidz ar grāmatu, disku prezentācijām, ļauj baudīt dzeju, izjust dejas, dziesmas tradīciju spēku.

- Katra Andrejdiena pārsteidz ar grāmatu, disku prezentācijām, ļauj baudīt dzeju, izjust dejas, dziesmas tradīciju spēku.
- 10 gadu jubilejas pasākums tika atzīmēts ar mūsdienu latgaliešu dzejas antoloģijas „Susātivs ” (2008) iznākšanu, bet 2010. g. kā veltījums dzejniekam *O. Kūkuojam* viņa septiņdesmitgades atcerei arī Rēzeknē izskanēja latgaliešu kāzu uzvedums.
- 2013. g. – tika izdots RA jauno dzejnieku kopkrājums «Pīturys punkti bez pīturu», apkopojot Andrejdienas 15 gadu veikumu.
- No vietēja mēroga pasākuma tas kļuvis par dažādu paaudžu, uzskatu un pārliecību mākslinieku vienotāju.

Katrina pīmeiza, Andryvs aizsaļdē.

Андрей/Сергей воробей, не гоняй голубей.

Ціхая вада – да добрай зімы; шумная – да сцюж і завей.

Андрей крестился, Иоанн благовестил.

Наш Андрей никому не злодей.

Paļdis Svetlanai Morozevičai, Rimantam Žirgulim un Nataļjai Boļšakovai par līdzdarbību prezentācijas tapšanā!